

Kájoni János emlékezete – A katolikus hitre tért kiskájoni román jobbágyösöktől származó neves csíksomlyói orgonaművész, dallamgyűjtő, botanikus, nyomdász és könyvkiadó, Kájoni János Ferenc-rendi szerzetes (bizonytalan adatok szerint 1629–1687) sokoldalú tudományos és művészeti munkásságával, példaadó felekezeti türelmességével, gyakorlatiasságával (a tatárdúlás után újjáépítette a csíksomlyói iskolát, orgonát készített, nyomdát szerelt fel) jelképes személyiséggé vált Erdélyben. *Cantionale Catholicum* c. énekeskönyve ugyan 1676-tól, a csíksomlyói első megjelenésétől kezdve az 1921–24-es Gyergyószentmiklóson és Gyulafehérváron megjelent Baka János-féle háromrészes összeállításig több kiadást ért meg, de egyénisége humanista vonásainak, polihisztorságának teljes felismerésére és értékelésére mind magyar, mind román részről csak több mint két évszázad elteltével került sor.

A fordulatot a muzsikus szerzetes kézírásos dalgyűjteményének, a másolóról elnevezett Kájoni-kódexnek tudományos feldolgozása váltotta ki. Seprődi János, a Kolozsvári Református Kollégium tanára, 1909-ben a budapesti Irodalomtörténeti Közlemények hasábjain folytatásosan közölte *A Kájoni-codex irodalom- és zenetörténeti adalékai* c. tanulmányát, s ebben megfejtette a kódex tabulatúras hangjegyírását, közzétéve az anyagból 25 zeneművet (újraközölve *Válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése*. 1974). A kódex jellegzetessége, hogy egyházi művek mellett világi énekeket is megörökített (*A nyúl éneke; Lupul vajdáné éneke; Tegnap groff halála*), erdélyi táncdalokat (*Pajkos; Lapockás; Román kettős; Mikes Kelemen, Apor István, Apor Lázár tánca*), két cigány éneket is közöl, valamint a korabeli nyugat-európai világi szerzők műveit s számos német és olasz táncot.

Seprődi nyomán fellendült a Kájoni-kutatás. Boros Fortunát az Erdélyi Irodalmi Szemlében (1924) a kódex első íróit mutatta be, Kájoni munkásságát csíki énekeskönyvek alapján a Székely Nemzeti Múzeum emlékkönyvében (1929) Domokos Pál Péter értékelte, s ugyancsak ő jelentette meg a *Cantionale* egészét, általa gyűjtött új dallamokkal gazdagítva (1979). ~ egybehangzó zene- és művelődéstörténeti munkásságot eredményezett román és magyar szakértők között. A román nyelvű feldolgozások közül kiemelkedik George Simonis Craiovában megjelent tanulmánya (1936), Sigismund Toduță *Indemnul lui Ioan Caioni* (Tribuna 1958/6) és Romeo Ghircoiașiu *Codex Caioni* (Steaua 1958/8) c. zenetörténeti megemlékezése, Marțian Negrea Craiován kiadott értekezése, mely a kódex zenei anyagára vonatkozó ismereteinket néhány új művel gazdagítja s először utal a román anyag bővebb voltára (1940), valamint Vasile Mocanu *Ioan Căian* c. kötete (1973). Két zenetörténész, Lakatos István és Gheorghe Merișescu, közösen emlékezett meg Kájoniról magyarul és románul is megjelent *Román–magyar zenei kapcsolatok a múltban* c. munkájában (Kv. 1957).

A Kájoni-filológiát bővítette László Ferenc (Hargita Kalendárium 1976), Miklóssy V. Vilmos és Zepezčaner Jenő (Hargita Kalendárium 1978), továbbá Benkő András a kódex táncanyaga néhány stílusvonásának nyomon követésével (Lucrări de Muzicologie 1979).

A régi zene mai felújításai során különleges figyelem fordult Kájoni lejegyzett táncai és dalai felé. A zenetörténet mintegy tucatnyi feldolgozásáról tud már. Ezek sorát Siklós Albert indította el hegedű–zongora szvitjével (1925) és zenekari rapszodiájával (1929). Farkas Ferenc lépett nyomába fúvóskvintettre (1953) s ugyancsak hegedűre és zongorára alkalmazott modernebb sorozatával (1958). Ez a zeneirodalom tovább gazdagodott egyrészt újszerűbb értelmezésű, másrészt a régi zene légkörét egykorú hangszerek színével üdítően felfrissítő átírásokkal. Így látott napvilágot és hangzott el Eisikovits Mihály zongorára komponált *Régi erdélyi táncok* c. sorozata (1960), Bács Lajos fúvós (1968) és Doru Popovici vonószekari ciklusa (1970). A Fancsali János vezette Consort-együttes 1973 óta szólaltatja meg a Kájoni-kódex vokális és hangszeres darabjait. Ifjabb Kostyák Imre a vonósnégyes hangszínkészletét választotta alapul táncszvitjében (1974), Szabó Csabának a *Missa Siculorum* Kyrie-témájára írott *Passacagliája* 1975-ben hangzott el először a Marosvásárhelyi Rádióban. Szegő Péter a kolozsvári Musica Antiqua-együttes sajátos, a csőrfuvola család nyújtotta lehetőségeihez alkalmazta Kájoni-feldolgozásait (1979). Vegyeskarra legutóbb Isac Rîpă írta át a kódex három darabját (1980).

A Kájoni-megemlékezéseknek nem kevésbé jelentős része vonatkozik nyomdatörténeti szerepére. A csíksomlyói nyomda jelentőségét Pap Ferenc dolgozta fel (1972), kifejtve, hogy Kájoni "felismerte a betű, az írás-olvasás jelentőségét, erre vall *Régi mód szerint való Székely ABC* című, 1673-ból keltezett kézírata, s ezt jelzi mindenekelőtt az 1676-ban felavatott csíksomlyói nyomda, amely nemcsak létrehozásában, de könyvsajtójával is Kájoni műveltségteremtő akaratának és sokoldalú elméleti-gyakorlati szellemének közvetlen terméke. A hasonló intézményeket teljességgel nélkülöző Székelyföldön ő teremti meg – ha mégoly szűk keretek között is – a műveltség terjesztésének akkor legfontosabb alapját." A ma Kolozsvárt az Erdélyi Történelmi Múzeumban őrzött Kájoni-sajtón két évszázadon át tankönyveket és énekeskönyveket nyomtak, ezen készült 1849-ben a Hadilap c. forradalmi folyóirat 9 száma. A nyomda felállításának 300. évfordulója alkalmából 1976-ban Csíkszeredában emlékűnnepség zajlott le, s bibliofil formában kétnyelvű miniatűr könyvet adtak ki *300 de ani de activitate tipografică în orașul Miercurea-Ciuc – 300 éves a csíkszeredai nyomdaipar* címmel.

Művelődés- és tudománytörténeti szempontból jelentős a botanikus Kájoni herbáriuma is; ez a Melius-féle kolozsvári *Herbárium* (1578) és ennek Beythe-féle átdolgozása (1595) nyomán készült s *Hasznos orvoscönyv az fáknak és füveknek erejéből* címmel az 1656-beli eredetinek egy későbbi másolatában maradt ránk. Az átvett növénycikket Kájoni betoldásokkal egészítette ki, nemegyszer

anekdotaszerű eseményt vagy éppen saját magáról szóló személyi adatokat közölve.

Kájoni János mellképével Dóczy András emléklakettet készített a román–magyar és magyar–román műfordítók szárhegyi Kriterion-tábora alkalmából 1980-ban; Kájoni-arc szerepel Cseh Gusztáv ugyanabban az évben a Korunk Galériában bemutatott művelődéstörténeti rézkarc-sorozatában is.

(B. A.)

Szabolcsi Bence: *A XVII. század magyar világi dallamai*. Bp. 1950.–Romeo Ghircoiașiu: *Contribuții la istoria muzicii românești* I. 1963. 202–07. – Pap Ferenc: *Kájoni János és a csíksomlyói nyomda művelődéstörténeti jelentősége*. Korunk 1972/3. – Benkő András–Almási István gondozásában: *Seprődi János válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése*. 1974. 187–252. – Miklóssy V. Vilmos: *Kájoni János Herbariuma*. A Hét 1977/37; uő: *Hol lappang a Kájoni-hagyaték?* A Hét 1979/36. – Spielmann József–Spielmann Mihály: *Nézzünk szét még egyszer a Kájoni-Herbárium forrásvidékén*. A Hét 1977/48. – Szabó Attila: *Melius Péter és a kolozsvári Herbárium*. Bevezető tanulmány a Melius-féle Herbárium 1978-as kiadásában. 85–89. – Benkő András: *Kájoni János, a humanista muzsikus*. Korunk 1981/11.